

ՀՀ ՄԻՋԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՔԵՐՈՒՄՆԵՐԸ 1991-2002 ԹԹ.

ՆԺԴԵՀ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Հայաստանում բազմակուսակցական համակարգ հաստատվեց 1991թ.: Սակայն անկախության առաջին տասնամյակի միջկուսակցական հարաբերությունները հանգեցրին դրանց կարգավորմանը միտված նոր օրենքի ընդունմանը: Եթե 1991թ. օրենքը ամբողջատիրության դեմ էր, ապա «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը պետք է կարգավորեր կուսակցական դաշտը անկախ պետականության պայմաններում:

Քանալի բառեր – ԽՍՀՄ փլուզում, բազմակուսակցական համակարգ, միջկուսակցական հարաբերություններ, հետխորհրդային տրանսֆորմացիա, ժողովրդավարություն:

1920 թ. խորհրդայնացումից ի վեր Հայաստանում Կոմունիստական կուսակցությունը հասարակական-քաղաքական կյանքի կազմակերպման առանցքում էր՝ զրկելով պետության ներսում որևիցե այլ քաղաքական կազմակերպության գործունեություն ծավալելու հնարավորությունից¹: Այս առումով զարմանալի չէ, որ կուսակցության առաջին քարտուղարն էր հանրապետության իրական ղեկավարը՝ ի հեճուկս Սահմանադրությամբ բարձրագույն իշխանություն հռչակված Գերագույն խորհրդի կամ էլ գործադիրի կառավարումն իրականացնող Մինիստրների խորհրդի:

Իրավիճակը, սակայն, փոխվեց 1988-1990թթ. Համաժողովրդական շարժման գործունեության արդյունքում, որը 1990թ. մայիսի 20-ին կայացած ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի ընտրություններում վերջակետ դրեց կոմկուսի քաղաքական մենատիրությանը²: Այսժամ կոմկուսին չհաջողվեց մոտ 70-ամյա փորձառությամբ մեծամասնություն ստանալ խորհրդարանում: Հայոց համազգային շարժման առաջնորդների՝ ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Մինիստրների խորհրդի նախագահներ ընտրվելով՝ ամբողջացավ խաղաղ իշխանափոխության գործընթացը Հայաստանում³: Մեկնարկեց հանրապետության բնույթի կտրուկ վերափոխումը⁴: Այդ համատեքստում կարևոր է առաջին հերթին

¹ Constitution (Fundamental Law) of the Union of Soviet Socialist Republics, Adopted at the Seventh (Special) Session of the Supreme Soviet of the USSR, Ninth Convocation, 7 October 1977.

² Տե՛ս ՀՀ Գերագույն խորհուրդ, 1990-1995, Երևան, 1995, էջ 115:

³ Մանրամասն տե՛ս Հայաստանի ազգային արխիվ, ֆ. 207, ց. 64, գ. 66:

⁴ Տե՛ս **Լիպարիտյան Ժ.**, Պետականության մարտահրավերները. Հայ քաղաքական

1991 թ. փետրվարին ընդունված «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը⁵: Այս օրենքը աննախադեպ նշանակություն ունեցավ Հայաստանի քաղաքական կյանքի կազմակերպման հարցում՝ սահմանելով միակուսակցական համակարգի վերացումը: Այդու, Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքը բուռն զարգացում ապրեց՝ 10 տարի անց հարուցելով քաղաքական կազմակերպությունների՝ կուսակցությունների գործունեության դաշտը նորովի համակարգելու ու դրա համար հատուկ օրենքի ընդունմանը:

Հարկ է նկատել, որ բազմակուսակցական համակարգի իրավական ամրագրմանը նախորդել էր այդ նույն համակարգի փաստացի առկայությունը դեռևս ԽՍՀՄ գոյության վերջին 2-3 տարիներին՝ հանձինս Ազգային ինքնորոշում միավորում (ԱԻՄ), Հայոց համագգային շարժում (ՀՀՇ), «Սահմանադրական իրավունք» միություն (ՍԻՄ) կազմակերպությունների գործունեության: Ուստի պնդելի է, որ Հայաստանում բազմակուսակցական համակարգը նախ հաստատվել է փաստացիորեն, և հետո ամրագրվել իրավաբանորեն: Գերագույն խորհրդի՝ 1991 թ. փետրվարի 26-ի նիստում 148 կողմ, 11 ձեռնպահ և 1 դեմ ձայներով ընդունվեց «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը⁶:

Օրենքը նկատելիորեն սեղմ էր՝ կազմված ընդամենը 8 հոդվածներից⁷: Այն անդրադառնում էր հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների գործունեության ոլորտներին՝ սահմանելով դրանց գործունեության շրջանակները, դնելով սահմանափակումներն ու հղանալով կազմակերպությունների իրավունքներն ու պարտականությունները: Օրենքով նախատեսված էր, որ հանրապետության ընտրական գործընթացներին մասնակցել կարող էին միմիայն հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունները: Վերջիններիս համար օրենքը սահմանում էր նաև մի շարք նախապայմաններ, որոնց խախտման պարագայում կազմակերպության գործունեությունը կարող էր կասեցվել կամ արգելվել:

միտքը անկախությունից ի վեր; թարգմ.՝ Հ. Հարությունյան, «Արմատ» ԺԺՀԶԿ, Երևան, 1999, էջ 18:

⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքների ժողովածու (1990-1995), էջ 115-118:

⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 3 ապրիլի 1991:

⁷ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքների ժողովածու (1990-1995), էջ 115:

Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների գործունեության օրինականությունը վերահսկվում էր ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից: Եվ եթե կազմակերպությունն օրենքի խախտում էր թույլ տալիս, նրա գործունեությունը կարող էր կասեցվել, այնուհետև արգելվել օրենքի 7-րդ հոդվածով: ՀՀ Գերագույն դատարանին էր վերապահված արգելել կամ կասեցնել հասարակական-քաղաքական կազմակերպության գործունեությունը: Այս հոդվածի հետ կապված ՀՀ քաղաքական կյանքում բուռն բանավեճեր ընթացան 1994-95 թթ.⁸, երբ ՀՀ նախագահի հրամանագրով ժամանակավորապես կասեցվեց «Հայ յեղափոխական դաշնակցություն» կուսակցության գործունեությունը⁹, ապա նույնօրինակ որոշում կայացրեց ՀՀ Գերագույն դատարանը¹⁰:

Ինչևէ, «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված էր, որ եթե Գերագույն դատարանը որոշում էր կայացնում կասեցնել որևէ հասարակական-քաղաքական կազմակերպություն, ապա ժամանակ էր տալիս դրա ղեկավար մարմիններին՝ թույլ տված խախտումը վերացնելու համար¹¹: Ըստ էության, հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունը կարող էր կասեցված մնալ սուկ 6 ամիս, իսկ եթե չէր վերացնում թույլ տված խախտումը, այդ ժամկետը երկարացվում էր 1 տարով:

Հարկ է արձանագրել, որ բազմակուսակցական համակարգի ներդրումը վաղուց հասունացած անհրաժեշտություն էր: Այն ուժի մեջ մտավ 1991թ. Ապրիլի 2-ին՝ հրապարակման պահից¹²: Դրանից անմիջապես հետո սկսվեց Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների իրավական գրանցումը: Հիշարժան է, որ հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունը, որն առաջինն է գրանցվել օրենքի դրույթներին համապատասխան, Հայաստանի հանրապետական կուսակցությունն էր¹³: Միայն 1991 թ. գրանց-

⁸ «Ազգ», 30 դեկտեմբերի 1994:

⁹ Տե՛ս ՀՀ նախագահի հրամանագիրը «Հայ յեղափոխական դաշնակցություն» հասարակական-քաղաքական կազմակերպության գործունեությունը ժամանակավորապես դադարեցնելու մասին, 28.12.1994, Երևան, ՆՀ-405:

¹⁰ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 14 հունվարի 1995:

¹¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքների ժողովածու (1990-1995), էջ 117, 118:

¹² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 3 ապրիլի 1991:

¹³ Տե՛ս ՀՀ ՀՔԿԿԴԱ, ֆ. 1688, ց. 1, գ. 1, թ. 5:

վել են շուրջ 22 հասարակական-քաղաքական կազմակերպություններ¹⁴:

1995 թ. Սահմանադրության ընդունումից հետո Հայաստանի օրենսդիր մարմնի խնդիրը դարձավ օրենսդրական դաշտի ձևակերպումն ու կարգաբերումը¹⁵: Ավելին՝ Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքի զարգացումն աստիճանաբար հարուցեց նոր օրենքի ընդունման անհրաժեշտությունը, որը կզանազաներ հասարակական կազմակերպությունները քաղաքական բնույթի կազմակերպություններից: Սա թերևս կարելի է դիտարկել սահմանադրությամբ նախատեսված նոր օրենքների փաթեթների շարքում¹⁶: Եվ ահա այդ պատճառով 1999 թ. ընդունվեց «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը: Բնական է, որ ի տարբերություն հասարակական կազմակերպությունների մասին օրենքի՝ կուսակցությունների մասին օրենքը պիտի ենթարկվեր ավելի բուռն քննարկման: Ի վերջո, այն պիտի կարգաբերեր քաղաքական կազմակերպությունների գործունեությունը և վերաբերեր յուրաքանչյուր կուսակցության՝ ինչպես իշխանական, այնպես էլ ընդդիմադիր:

Հարկ է նախ և առաջ նկատել, որ ՀՀ-ում կուսակցությունների մասին նոր օրենքի ընդունումը ոչ միայն քաղաքական կազմակերպությունների ու նրանց գործունեության իրավական դաշտի ապահովմանը միտված օրինաչափ զարգացումների հետևանք էր, այլև ՀՀ-ի՝ Եվրոպական խորհրդին անդամակցելու և դրանով իսկ պայմանավորված՝ ՀՀ ստանձնած պարտավորություններից մեկն էր: Արդ, Հայաստանը նոր միջազգային կարգավիճակ էր ստանում, և ՀՀ օրենսդիր մարմինը պարտավոր էր նաև ընդունել կուսակցական դաշտը համակարգող նոր օրենք: Հայաստանը Եվրոպական խորհրդում ընդգրկվելու դիմում ներկայացրել էր դեռևս 1996թ. մարտի 7-ին: Արդեն 1996թ. հունվարի 26-ին Հայաստանի խորհրդարանը ԵԽԽՎ Խորհրդարանական վեհաժողովում ստացավ «հատուկ հյուրի» կարգավիճակ: 2001թ. Հունվարի 21-ի անդամությունից անմիջապես հետո Հայաստանը ձեռնամուխ եղավ, ի թիվս այլ պարտավորությունների, ընդունելու նաև «Կուսակցությունների մասին» նոր օրենք, ինչը գոհունակության էր արժանացել 2002թ. սեպտեմբերի 26-ին ընդունված ԵԽԽՎ թիվ 1304 բանաձևում¹⁷:

¹⁴ Տե՛ս **Աբրահամյան Հ.**, Ժողովրդավարությունը և քաղաքական կուսակցությունները, Երևան, 2009, էջ 62:

¹⁵ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 25 հունիսի 1995:

¹⁶ Տե՛ս **Տեր-Պետրոսյան Լ.**, Ընտրանի (Ելույթներ, հոդվածներ, հարցազրույցներ), Երևան, 2006, էջ 485:

¹⁷ Մեջբերված՝ ըստ **Թորոսյան Ս.**, Հասարակական համակարգի հետխորհրդային

«Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը Ազգային ժողովին ներկայացվեց 2001թ. մարտի 27-ին: Այն անմիջապես հայտնվեց խմբակցությունների ու պատգամավորական խմբերի քննարկումների կենտրոնում: ՀՀ ԱԺ-ում հիմնական քննարկումներն ընթացան հոկտեմբեր ամսին՝ այդժամ իսկ ընդունվելով առաջին ընթերցմամբ¹⁸: Օրենքի սահմանմամբ կուսակցությունը ՀՀ քաղաքացիների անհատական անդամության հիման վրա ստեղծված հասարակական միավորում էր, որի գործունեությունը միտված էր հասարակության ու պետության քաղաքական կյանքի մասնակցությանը: Կուսակցությունների ստեղծման միակ օրինական ճանապարհը համարվում էր անդամների հիմնադիր համագումարն ու դրա կայացրած որոշումը: Կուսակցության ստեղծման, կանոնադրության հաստատման, ղեկավար ու վերահսկողական մարմինների ձևավորման մասին որոշումները պետք է ընդունվեին համագումարի պատվիրակների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Ըստ նախատեսվածի՝ դրան պետք է հաջորդեր կուսակցությունների կողմից պետական գրանցումը: Կուսակցության պետական գրանցումը ենթակա էր մերժման, եթե նրա կանոնադրության դրույթները հակասում էին ՀՀ Սահմանադրությանն ու օրենքներին: Հատկանշվում էր, որ գրանցման մերժման մասին որոշումը պետք է լիներ գրավոր ու պատճառաբանված՝ հստակ հղումներով առ ՀՀ Սահմանադրությունն ու օրենքների այն դրույթները, որոնք խախտվել էին ու հիմք հանդիսացել մերժման որոշման համար: Իսկ գրանցման մերժման որոշումն իր հերթին կարող էր բողոքարկվել դատական կարգով:

Օրենքը նշում էր, որ կուսակցություններն իրավահավասար էին՝ անկախ ծրագրային փաստաթղթերում արտացոլված գաղափարախոսություններից, նպատակներից ու խնդիրներից: Նրանք ազատորեն կարող էին ընտրություն կատարել ներքին կառուցվածքի, նպատակների, գործունեության եղանակների, մեթոդների ու ձևերի որոշման հարցերում: Կուսակցությունները կարող էին ունենալ խորհրդանիշներ, որոնց նկարագրությունը ճշգրտորեն պիտի արտացոլվեր կուսակցության կանոնադրության մեջ: Կուսակցության խորհրդանիշն առանձնահատուկ էր ու պատկանում էր նրան հեղինակային սեփականությամբ՝ այլ քաղաքական ուժի կամ միավորի կողմից օգտագործվելու բացարձակ արգելքով:

Օրենքը, որ բաղկացած էր 33 հոդվածից¹⁹, նախատեսում էր, որ կուսակցության բարձրագույն ղեկավար մարմինը համագումարն էր, որը 2 տարին մեկ անգամ պիտի հրավիրվեր կուսակցության մշտապես գործող ղեկավար մարմնի կողմից: Իսկ կուսակցության մշտապես գործող ղեկավար մարմինը կուսակցության անունից իրականացնում էր նրա իրավաբանական լիազորությունները: Հայաստանյան կուսակցությունների դեպքում, այդուհանդերձ, առանցքային է առաջնորդների դերը²⁰:

Կուսակցությունները պարտադիր պետք է ունենային նվազագույնը 200 անդամ, առանձնացված կազմակերպություններ ՀՀ մարզերի առնվազն 1/3-ում: Կուսակցական կազմակերպություններն ու կառուցվածքային ստորաբաժանումները ստեղծվում ու իրենց գործունեությունը կազմակերպում էին միայն տարածքային հատկանիշով: Հատկապես արգելվում էին կուսակցությունների կողմից կառուցվածքային ստորաբաժանումների ստեղծումն ու դրանց գործունեությունը պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, ՀՀ զինված ուժերում, իրավապահ մարմիններում, նախադպրոցական, դպրոցական և ուսումնական այլ հաստատություններում: Նկատի էր առնվում, որ կուսակցության ղեկավար մարմիններն ու կառուցվածքային ստորաբաժանումները պետք է գտնվեին բացառապես Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, իսկ այլ պետություններում կարող էին բացել սոսկ ներկայացուցչություններ:

Օրենքով արգելվում էր ՀՀ պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմիններում պաշտոններ ունեցող կուսակցականներին պաշտոնեական դիրքն օգտագործել կուսակցական շահերի սպասարկման համար: Դատավորներին, դատախազներին, անվտանգության, ոստիկանության ու այլ իրավապահ մարմինների աշխատակիցներին, զինված ուժերի ու այլ զորքերի ծառայողներին արգելվում էր կուսակցական լինել: Այս պարագայում խնդիրը թերևս կարող էր առնչվել վարչական ռեսուրսի ինքնանպատակ գործածությանը²¹: Մատնանշվում էր, որ կուսակցությունը պետք է ունենար ծրագիր, որով կսահմանվեին նրա հիմնարար սկզբունքները, նպատակներն ու խնդիրները, դրանց լուծման ուղիներն ու միջոցները:

¹⁹ Տե՛ս **Քեոյան Գ.**, Քաղաքական կուսակցությունների տիպաբանությունը, Երևան, 2002, էջ 272:

²⁰ Տե՛ս Armenian Political Party Assessment, USAID, 2005, p. 9.

²¹ Նույն տեղում, pp. 9-14

Նկատելի է, որ օրենքը կուսակցություններին իրավունք էր վերապահում ստեղծելու ստորաբաժանումներ ու ներկայացուցչություններ, կազմակերպելու ու անցկացնելու հասարակական-քաղաքական բազմաբնույթ միջոցառումներ, ազատորեն քարոզելու սեփական գաղափարները, մասնակցելու ընտրական գործընթացներին, հանդես գալու հասարակական կյանքի տարբեր հարցերին առնչվող նախաձեռնություններով ու առաջարկներով, հիմնելու զանգվածային լրատվամիջոցներ ու հրատարակչություններ, այլ կուսակցությունների հետ ստեղծելու դաշինքներ, հաստատելու միջազգային կապեր ու շփումներ: Կուսակցություններին տրվում էր նաև բացառիկ իրավունք թեկնածուներ առաջադրելու Ազգային ժողովի պատգամավորների, ՀՀ նախագահի, ՏԻՄ մարմինների ու ավագանու ընտրություններում: Օրենքով սահմանվում էր նաև կուսակցությունների ֆինանսավորման կարգը, ինչպես նաև պետության կողմից նրանց տրվող աջակցության ձևն ու պայմանը:

Հիշատակելի է, որ «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման ժամանակ բուռն քննարկումների տեղիք տվեց կուսակցությունների լուծարման հարցը: Փորձ էր արվում դա առնչակցել ընտրություններին դրանց մասնակցության հետ: Այս դրույթը լուրջ քննադատության հանդիպեց, որի առաջամարտիկը ԱԺԿ-ն էր: Վերջինս առաջարկում էր ոչ թե պատժել կուսակցություններին, այլ նպաստավոր պայմաններ ստեղծել դրանց խոշորացման համար: Կուսակցությունը կարող էր դադարեցնել իր գործունեությունը համագումարի որոշմամբ կամ էլ լուծարվել, եթե չէր մասնակցել ԱԺ վերջին երկու ընտրություններին, կամ դրանցից մեկում նրա ընտրական ցուցակը ստացել էր քվեարկությանը մասնակցած բոլոր կուսակցությունների ընտրական ցուցակների օգտին կողմ քվեարկված ձայների ընդհանուր թվի և անճշտությունների թվի գումարի 1 տոկոսից պակաս ձայն: Արդ, ՍԴ-ի որոշմամբ կուսակցության գործունեության արգելման դեպքում կուսակցությունը ենթակա էր լուծարման, իսկ դրանից հետո նրա մնացած գույքն անցնում էր պետությանը: Այս համատեքստում մեկնաբանվում էին նաև կուսակցությունների գործունեության արգելման հատկանիշները՝ այն պարտադիր համարելով բացառապես ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ: Կուսակցությունների գործունեության արգելման հարցով Սահմանադրական դատարան կարող էր դիմել միայն ՀՀ նախագահը: Ինչպես 1991թ. հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին օրենքն էր պահանջում, այս դեպքում նույնպես կուսակցությունները պետք է պետական գրանցման ենթարկվեին: Կուսակցությունները պարտավոր էին գործել հրապարակային եղանակով, ուստի և արգելվում

էր այնպիսի կուսակցությունների ստեղծումն ու գործունեությունը, որոնց նպատակներն ու գործունեությունն ուղղված էին ՀՀ սահմանադրական կարգի և ՀՀ տարածքային ամբողջականության բռնի փոփոխությանը, զինված կազմավորումներ ստեղծելուն, ազգային, ռասսայական ու կրոնական ատելություն բորբոքելուն, բռնություն ու պատերազմ քարոզելուն:

2002թ. ամռանը ՀՀ օրենքը վերջնականապես իրականություն դարձավ՝ նորովի սահմանելով կուսակցությունների դերը հայկական քաղաքական իրականությունում և նախանշելով կուսակցական կյանքի զարգացումը Հայաստանում: Այս օրենքով այլևս հստակեցվում էին քաղաքական կուսակցությունների գործունեությունը, ընդգրկման դաշտը: Օրենքի՝ ուժի մեջ մտնելու պահից այլևս ուժը կորցրած էր ճանաչվում 1991թ. փետրվարի 26-ին ընդունված «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը:

Հարկ է, սակայն, հավելել, որ 2002թ. հուլիսի 3-ին ընդունված «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը արդեն նույն թվականի դեկտեմբերին ենթարկվեց փոփոխությունների ու լրացումների, իսկ մինչև 2016թ. այն լրամշակվել կամ փոփոխվել է ընդհանուր առմամբ 11 անգամ: Հիշարժան է նաև 2006թ. դեկտեմբերի 22-ին ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումը «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածի մասի 2-րդ և 3-րդ կետերի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով: ՀՀ ՍԴ որոշման (ՍԴՈ-669) համաձայն՝ հակասահմանադրական էին ճանաչվում ԱԺ վերջին 2 ընտրություններին չմասնակցած կուսակցության լուծարման մասին, ինչպես նաև լուծարումից հետո նրա գույքի՝ պետությանը փոխանցվելու մասին օրենքի կետերը:

Այսպիսով, Հայաստանում միջկուսակցական հարաբերությունների իրավական ամրագրմանը նախորդել էր դրանց փաստացի ձևավորումը, և 1991թ. փետրվարի 26-ի «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը արդեն իսկ կայացած իրողության արձանագրումն էր: Ժողովրդավարական հասարակարգին հատուկ խաղի կանոնների ընդունմամբ հայաստանյան կուսակցությունները ստեղծեցին իրենց կազմակերպական կառույցները: Դրա հետ մեկտեղ սահմանվեցին ներկուսակցական կյանքի զարգացման սկզբունքներն ու առաջնահերթությունները՝ տարաբաժանելով կուսակցական աշխատանքին բնորոշ գործառույթները: Հայաստանյան կուսակցությունները կարճ ժամանակում սահմանեցին իրենց գաղափարաբանական սկզբունքները, սահմանեցին քաղաքական առաջնահերթությունները և ար-

տաքին ու ներքին մարտահրավերների նկատմամբ հստակեցրին կողմնորոշումները:

1991 թ. «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին օրենքի» ընդունմամբ Հայաստանում վերացվեց միակուսակցական համակարգը: Միաժամանակ իրավականորեն սահմանվեց բոլոր կուսակցությունների ազատ ու հավասար գործունեությունը՝ թույլ տալով հանրապետության հասարակական-քաղաքական կազմակերպություններին իրենց գործունեությամբ ձևակերպելու կուսակցական դաշտը: Ի հետևանս անկախության առաջին տասնամյակի քաղաքական զարգացումների, ինչպես նաև պայմանավորված ԵԽ-ին Հայաստանի անդամակցությամբ, Հայաստանը 2000-2001 թթ. կանգնեց կուսակցական դաշտը առանձնաբար կազմակերպելու խնդրի առաջ: Այդ իսկ պատճառով ընդունվեց նոր՝ «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որով որոշվեց հետագա շրջանի միջկուսակցական հարաբերությունների ընթացքը: Եթե 1991 թ. «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը ընդունվել էր իբրև ամբողջատիրության դեմ պայքարի գործիք, ապա 2002 թ. «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքը ձևակերպեց կուսակցական դաշտը անկախ պետականության պայմաններում: «Երկրորդ սերնդի» բարեփոխումների տրամաբանությամբ ընկալելով նոր օրենքը՝ արձանագրելի է, որ այն, ըստ էության, ամփոփեց Հայաստանի 1991-2001 թթ. միջկուսակցական հարաբերությունները:

ПРАВОВЫЕ УСТАНОВЛЕНИЯ МЕЖПАРТИЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ 1991-2002 ГГ.

НЖДЭ ОВСЕПЯН

В Армении многопартийная система была утверждена на основе "Закона об общественно-политических организациях" в 1991 г. Однако первое десятилетие межпартийных отношений привело к необходимости принять новый закон для урегулирования отношений между политическими партиями в отдельности. И если закон 1991 года являлся инструментом борьбы против тоталитарного режима, тогда закон 2002 года систематизировал политическое поле в условиях независимой государственности.

Ключевые слова – распад СССР, многопартийная система, межпартийные отношения, постсоветская трансформация, демократия.

RA LAWS (1991-2002) REGULATING PARTY RELATIONS

NZHDEH HOVSEPYAN

Armenia officially adopted the multi-party system in February 1991. In the first decade of RA independence the relationship between political parties aroused the need for adopting a new party law. The law adopted in 1991 was against totalitarianism, while the RA party law was targeted to regulate party relations in a sovereign state.

Key words – USSR collapse, multi-party system, inter-party relations, post-Soviet transformation, Democracy.